

sin, patouiller i especialment *patte* = POTA. □ 1.^a doc.: *plantofa*, 1463; 1575, OPou (*ThPu.*, 164): «*plantofa*: crepida» i «*plantofer*: crepidarius».

El DAG. troba dades de *plantofa* en els anys 1592, 1597 etc.; l'AlcM n'hi afegeix de 1463-1527; Careta n'hi aporta una de 1613, i diu que se sent encara «entre dones humils»; del *ThPu.* passà «*plantofa*: chine-la» al Sanelo (II, 44); Bosch de la Tri.: «*plantofa*: verdader mot català en lloc de sabateta, sabatilla» (B. Assoc. Exc. Catalana XII, 233). De tota manera jo no recordo haver sentit ni de jove altra cosa que *pan-tufla* (és la que Fontserè afegeix en el seu DOrt.), i així ja els nostres humoristes populars del segle passat: «el sastre --- 's treu la *pan-tufla* <sic>», y s'hi va acostant per detrás --- el sastre pega cop de *plantufada* 15 a la esquena de Ximplici. Ells --- quedan horrorisats y'l sastre queda al mitj, triumfant ab la *plantufla* <sic> a la mà ---»: s'endevina doncs que llavors es vacillava en català entre la forma amb metàtesi i sense: Pitarra (*El Boig de les campanilles*, *Gatades* II, 259). 20

El mot apareix en francès primer que enloc: *pan-touffle* es documenta des de 1465, i de França es prengueren, òbviament, l'al. *pantoffel* [1494], angl. *pan-tofle* [S. XVI] i it. *pan-tòfola*, amb variants *pan-túfola*, mj. S. XVI, *pan-tofla* a Pistoia, S. XVI, la forma de les quals en llur conjunt, revela importació francesa. Igualment el cast. *pan-tufla* [1519] o *pan-tufllo* [1535].

En el DCEC (i DECH) vaig estudiar tot el conjunt romànic i les etimologies proposades, indicant la resumida a dalt, que prenia una idea esbossada per Diez, 30 fundant-la millor. Prenent peu del neerl. *pattuffel* i piem. *patofle*, 'sabatilla', sense la -n-, ho lligava tot plegat amb la família dels fr. *patin*, *patouiller*, *patauger*, pic. *patoufler* 'patouiller', i per tant en definitiva amb el grup del fr. *patte* 'POTA', amb el sufix 35 fr. popular -oufle, ouffe, manoufle 'mitena', emmitoufler 'enguantar amb mitenas'. Estudiant després a fons Hans-Erich Keller la història i origen del fr. *pan-touffle*, a base dels materials aplegats per al FEW, s'adheria d'una manera general a les meves conclusions, aportant-hi més detalls, i poca cosa important (*Festschr. Wartburg* 1958, 441-54). És visible que la forma bàsica, després de *patouffle*, ha de ser *pan-touffle*, i que aquest s'alterà en *plantofa* per contaminació de *plan-ta*, *plantilla* etc.

DERIV.: *Plantofada* [Lab. 1840]: per a la formació d'aquest derivat, és important la cita de Pitarra, supra. Ja en el sentit de 'bufetada, clatellot' c. 1830, en Robrenyo: «JOAN: Quieres? GRÀCIA: Si em torna a tocar / li vento una *plantofada*» (*Sarau d. l. Patacada*, 30 Bàrcino, 32). *Plantofer*. *Plantofejar*.

Panum, *panutxo*, *pan-vi*, V. *pa*

PANXA, del ll. PANTEX, -ÏCIS, 'tripes, panxa, ventre'. □ 1.ª doc.: 1413, *Inv. d'Anfós el Magnànim*.

I ja en JRoig: «Ella -s cuyda / tot temps duràs / lo gay solàs / e pa de nocés; / tantost les coces / foren ab ella / --- / la vella fembra / del temps no-s membra: / tindrà la *pancha* / ab plecs, com mancha, / ab 60

semblant pell / com terçanell / o chamellot; / parrà bossot / buyt, la mamella; / put-li la exella / --- / la vella enterca / puys que mals cerca, / --- / lunya-s dels seus: / ire-la Déus» (*Spill*, 1177). «Los costats, --- les illades --- ventre ---, la gran *pancha*: pantix, -icis; lo sòl del ventre ---», OPou (*ThPu.*, 250).

Mot de la llengua de sempre, eminentment popular (l'home senzill se'n serveix sovint, i poc parla del ventre) i terme usual pertot, des dels Pirineus a la ratlla de Múrcia; 'de boca terrosa' dirà de *páys a téra*, 'de sobines' de *páys al sél* (Farrera, Areu, 1932-3); «el pollastre --- pa sabé si està ben mort, li passes un ralla<d>ó per la *pancha*, y si no té cuscanelles ---» (Monòver, *Canyissaes*, 65).

El tractament fonètic és rigorosament paral·lel al de PERTICA > perxa, PORTICUM > porxo: fou a través de *pánti(g)a* > *pántia* > *pançia*, no diferent de HERETICU > *eredje* > *beretge*, MEDICU > *metge*; sinó que aquí no podent-se sonoritzar la -r-, recolzada en consonant, el resultat fou sonor; és el cas, en particular, de *manxa* < MANTICA, que precisament tingué també una variant MANTĪCEM > it. *màntice*), duplicat morfològic, com el que tenim aquí: no hi pot haver, doncs, escrupol a partir de PANTICA com a variant romànica del clàssic PANTEX, -TĪCIS.

Notem que tant en PANTEX (-ICIS)/PANTICA, com en MANTICA/MANTĪCEM, s'imposà paral·lelament el gènere fem. damunt la forma antiga, introduint-hi la -A femenina, per bé que fos en períodes diversos: i es consideri PANTEX, -TICE, com a forma clàssica llatina mentre que en MANTICA ja el llatí antic s'havia rendit a aquesta pressió (amb *mantica* generalment acceptat) i aquí el fet es consumà poc més tard. Cert que, en llatí, PANTEX havia acabat per ser masculí, però només el romanès *pintece* ens ha conservat memòria d'aquest gènere, mentre que el mot fou heretat per totes les llengües romàniques, i les altres el presenten totes canviat en femení, segons el canvi que sovint es produeix en els mots de la 3.ª declinació llatina.

Aquí la data d'aquest canvi morfològic degué ser antiga, vista la seva àmplia extensió, i el fet que quasi pertot dugué com a conseqüència el canvi de la terminació -E en una de corresponent a la -A llatina. Això, en alguna part del llatí vulgar, ja degué produir-se en data llatina, que és el que pressuposa el català, per al qual hem de postular ll. vg. *PANTĪCA, i deu ser també la base del basc *panitka* (Roncal), *mandika* (Zaraitze) 'estómac'; mentre que a la resta de la Romània la terminació en -a no s'introduí (sic. ant. *pântaci* f.), o s'hi introduí més tardanament quan la -CE ja estava palatalitzada (o, a la fi, assibllada): it. *pancia*, oc. *pan-sa*, fr. *pance*, friül. *panšə*, cast. *panza*, port. *pança* (REW, 6207); en algun cas, fins sobrevisqueren rastres del masculí (cast. *pancho*, it. vg. *panciotto*).

DERIV.: *Panxacó* ross. ponderatiu, més que diminutiu o augmentatiu: «un hereu de casa bona, prou reconegut pel *panxacó* que se li enrodona, pel tou del clatell i per l'envermelliment de les galtes, era qui s'hi posava més ferreny», AntCayrol (Cerdà, *Cont.*, 52).

La idea de la panxa arrodonida i plena (sense ser